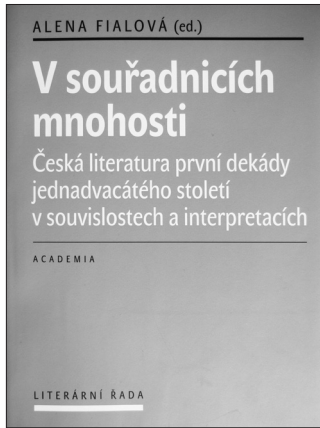

МНОЖЕСТВЕННОСТТА НА ЛИТЕРАТУРАТА

A. Fialová, P. Hruška, L. Jungmannová.
(Eds.) *V souřadnicích mnohosti*. Academia,
Praha, 2014, 817 s.

Чешката литературна история продължава да се пише – не във формата на нормотворна кодифицираща естетика, а като специфично картографиране на измеренията на литературността в параболите на многообразието от първото десетилетие на ХХІ в. Това е импликацията, която прави заглавието на представяния в тази рецензия том от поредицата, посветена на най-новата чешка литература („В координатите на множествеността. Контекст и интерпретации на чешката литература в първото десетилетие на ХХІ в.“). Концептуално той се обвързва с предходния („В координатите на освободеността“), посветен на 90-те години на миналия век, като педантично следва зададения динамичен модел на стратификация на авторите, които заемат важно място през разглеждания период. Издателство „Академия“, редакторите Алена Фиалова (проза), Петър Хрушка (поезия), Ленка Юнгманова (драма) и авторите на отделни студии К. Пиорецки, М. Пиларж, Я. Хробак, И. Зизлер, И. Травничек, Вл. Юст, А. Йедличкова и др. са създали едно наистина престижно издание. Краткото времево отстояние на разглеждания период спрямо актуалността на издаването на книгата не смущава редакторите, които в увода посочват, че „действителният смисъл и естетическа стойност на дадена творба ще проверява тепърва вре-

мето“ (А.Ф.)¹. Изданието си поставя за цел да систематизира „непребродния и некартографиран досега терен“ (А.Ф.) на нововъзникващата литературна продукция, опирайки се на топографски метафори, които илюстрират съзнание-то за особена национална литературна територия, която предстои да бъде опознавана. В тази стилистика е мислена и фигурата на читателя, който следва да бъде подпомаган и ориентиран сред пазарно-медийното многообразие от литературни артефакти и чиито естетически предпочитания често изпитват недостиг на литературен вкус, който да формира устойчиви качествени критерии за художествена продукция. Специфичният полиглотизъм на периода дава основания на редакторите да акцентират върху оценъчната и стилова диверсификация на критическите дискурси, които обговарят отделните авторски профили. В обем от 817 с. са представени над осемдесет профилирани автори, сред които 36 поети, 31 прозаисти и 18 драматурзи. Всяка статия представя литературнокритически портрет на автора и негова издадена през десетилетието творба с фотография, цитати, издания, фрагменти от публикувани рецензии за творбата, автореференция, библиография, евентуално награди, преводи, адаптации в различни медии на творбата, представления в Чехия и чужбина (за драмата). И този том, подобно на предходния, включва медальони на авторите и индекс. Особен принос на изданието са четирите изследователски студии, които разглеждат актуалното състояние на чешката литературна ситуация.

Обзорната статия на Карел Пиорецки „Чешката литературна култура 2001–2010 г.“ в социологически ракурс представя проблемите на литературния процес, разгръщайки амбивалентността на понятието многообразие, предложено като ценностен репер в заглавието на изданието. Свободата, отвореността

¹ Нататък с инициали са посочени имената на съставителите.

и многообразието на литературната ситуация от първата декада на XXI в. са белязани от краткосрочното съществуване или финансовата несъстоятелност на редица институции, регламентиращи и опосредстващи материалното ѝ съществуване. Дебатите за кризата в чешката литература (социалната маргинализация на домашната литература, несъразмерността между качеството и количеството на издаваните чешки книги, промяната на обичайния модел на комуникация и рецепция на литературния текст с широкодостъпното ѝ виртуализиране, загубата на критически рефлекс върху социалното съвремие у автори и читатели) актуализират редица тривиализирани опозиции, в които се дебатират литературата – космополитна~национална, висока~ниска, ангажирана~автономна, елитарна~масова и под. Ако предходното свободно десетилетие компенсаторно презадоволява литературния пазар, лекувайки от кризата на прекъснатия континуитет, то „нулевите години“ (К. П.) на XXI в. изглежда трябва да се справят с кризата на възстановения континуитет, борейки се с плурализма на консуматорския вкус, вернакуларизацията на литературната култура, демократизацията на авторството, рециклирането на критически дискурси и реставрацията на монопола (на историята) под маската на носталгията.

Централният за това издание концепт за многообразието фокусира и разнопосочните перспективи в мисленето на поезията от разглеждания период. Авторът на студията Петър Хрушка описва десетилетието като „относително спокойно и естествено“ – време без епохални преломи, в което свободно се проявяват актуалните поетически тенденции и индивидуални почерци. П. Хрушка приема идеята за литературата като автономна дейност, която не подлежи на ясно и детерминиращо категоризиране, и все пак предлага многообразието да бъде четено през ключа на континуитета на литературната традиция, обособявайки седем вътрешно диференцирани тенденции в поезията на десетилетието – медитативна/духовна лирика (В.

Фишерова, В. Слива, П. Борковец, Й. Млейнек, Л. Марван и др.), поезия на всекидневието (Р. Фридрих, П. Мотил, В. Янога, Я. Щолба, П. Кукала, П. Халмай, Я. Жила, П. Хрушка, Ян Врак, М. Дйежински, Б. Трояк, Я. Хробак, С. Рацкова, М. Щястна, К. Рудченкова), сюрреализъм (А. Борзич, К. Боушка, П. Ржехак, Фр. Листопад, Зб. Хейда, Т. Рийдълбаухова и др.), експериментална поезия, литературна апология на градското пространство, ангажирана поезия, поезия на виртуалната медия. Тези толкова различни типове поетика се сближават чрез вниманието към детайла на всекидневието, високата експресивност и минимализма на изразните средства, сентенциозността, парадокса, амбивалентността, иронията, авторефлексивността на поетическия текст. Най-компактен и устойчив във времето тип поетика, обособена от Хрушка, е сюрреалистическата. Чувствената енергия, новият патос, спонтанната жизненост, ангажираността и социалната дейност на изкуството, усилието към промяна са ценностни рупори за неосюрреалистическите автори, специфични за преживяванията на лирически субект са пространствената и темпорална синхрония, синестезията, имагинативността, сънят и идентичността му с живота найве. Близка до този тип поетика на свободата и спонтанния социален ангажимент е ангажираната лирика, която излъчва тревогата на съвременния човек и неговия черен хумор като възможност да изговаря абсурда на агресията, глупостта и еднообразието на света. Обобщението върху измеренията на поезията като литературен род през първата декада на новото хилядолетие неизбежно завършва с констатацията за подчертано обществения, социален и комуникативен характер, който все по-осезателно придобива изящното изкуство на словото.

Прегледът на чешката проза започва с обособяването на три основни категории художествени нагласи, според които авторката на студията Алена Фиалова разполага агентите на литературния процес – елитарна, ко-

мерсиална и т.нар. „литературен мейн-стрийм“ (най-машабната като обем литературна прозаическа продукция, която не negliжира критериите за художественост, но се ориентира към широк кръг читатели). Като емблема на прозата на десетилетието е припознато тематичното завръщане на *историята* (в критическата перспектива на актуалността) – доминиращ сюжет в редица обемисти прозаически наративи – автобиографичен роман, роман-мемоар, роман-дневник, епистолярна проза, родова сага и под. (Я. Новак, Й. Хаичек, Т. Змешкал, А. Баяя, А. Зонова, П. Кохоут, И. Клима, Е. Кантуркова, Л. Вацулик, М. Козелка и др.). Посттоталитарната носталгия по времето на миналото и значимите исторически събития, които формират личния опит на субекта около устойчиви травматични комплекси, от една страна, реставрира обемистия реалистически наратив (А. Ф.), а от друга, реабилитира престижни за соцреалистическата поетика теми като Втората световна война, еврейството, холокоста, протекторатното време, чешко-немските отношения, колективизацията и времето на 50-те години, разбира се в антагонистичния ракурс на антисхемата (Х. Андроникова, М. Платцова, И. Шулиц, Й. Шкворецки, А. Лустиг, И. Странски, О. Филип). През призмата на континуитета е разглеждана постмодернистичната проза от периода – нейни обобщени характеристики са разнообразието от дискурсивни стилизации на повествованието, жанровият и стилев синкретизъм, тематичният еkleктизъм, мотивите на тайнственото, фантастичното, ужасното, интертекстуалността, хетеротопията, дисхронията, симулираният автобиографизъм, смисловата многозначност, разколебаната идентичност на автор, повествовател, персонажи, играта с повествователските стратегии, трансформацията на жанровите структури на популярната и езотеричната литература (И. Кратохвил, М. Айваз, Д. Ходрова, М. Вивег, Вл. Бинар, И. Матоушек, Я. Топол, П. Оуржедник, М. Урбан). Женската проза на периода удържа дискретно равновесие между високата художествена стойност и кича (Св. Антошова, П.Хулова,

П. Соукупова). Тематично-съдържателният разбор, който предлага Фиалова, маркира появата на нова тема в прозата на десетилетието, деконструираща мита за тропологическата устойчивост на културния архетип на средноевропейеца и неговата етническа компактност, екстраполирана през хронотопа на географската екзотика у автори като П. Хулова, М. Пилатова, Х. Андроникова, М. Ришави, Б. Грегорова, П. Прохазкова, И. Ландсман, М. Шмаус, Ян Цемпирек и др.

Обзорната студия върху чешкия театър от разглеждания период, представен от Ленка Юнгманова, фокусира многообразието на сценичната чешка култура през понятията за комерсиализацията на изкуството и икономическия упадък на официалните театрални институции и медии. Тук кризата на монопола върху изкуството е ясно дефинирана в проблеми от социално-правен и изцяло извънестетически характер. Авторката проследява дивергенцията на театралните подходи, драматургия, поетика, медии. Изтъква популярността на театрализацията на филмови сценарии, съхранения престиж на сатиричния театър и радиотеатъра. Обособява девет репрезентативни за десетилетието драматургични жанра – феноменът „нова драма“, който реабилитира фигурата на автора-драматург и функцията на драмата като инвариант, прототекст (П. Зеленка), гротеска – психологическо-реалистична, социално-критична, фрашка на абсурда, пародия, политическа сатира, натуралистична драма, черна гротеска (Д. Драбек, М. Ухде, В. Хавел, Р. Левински, Зд. Сверак, А. Голдфлам и др.), документална драма, женска драма (Л. Лагронова, И. Воланкова, К. Рудченкова), безсюжетна драма, селска драма, реинтерпретативна драма, куклена драма и кабаретна драма. Като общи поетологически характеристики за отделните жанрове са представени темите за ценностния упадък и разпад на социални норми, кризата на авторитетите, отчуждението, естетиката на психопатологичното, култът към кича, девалвацията на семейството и съкровенията интимност,

интертекстуалността, компилацията, монтажът, парафразата, жанровия синтетизъм, полиглотизмът.

Изданието прагматично и отговорно отвърща на повелите на актуалността в едно ново литературно десетилетие, успокоено от политически реваншизъм, задаващо индивидуал-

ни, разнопосочни и множествени ориентири за изкушените в територията на чешката литература.

ВЕСЕЛИНА СИНИВИРСКА

Софийски университет

„Св. Климент Охридски“

✉ vesin@mail.bg